

- 257 *Igy mint tápláló nedv, Téjjé, s vérré* —
 258 *Az éngemet evő férget így* —
 260 *Embert nemző erő* —
 262 PKI: *Nemzet bé's vetett* —
 266 *Teremtésembe, 's élet* —
 267 *Légyen* — (aláhúzva).
 268 *Teremtőm! óh kérlek* — PKI: megkérted-é
 269 *Hogy én* —
 270 *Melyet mindenható Lelked* —
 271 *Akarok e*
 272 PKI: *S tsüggedten élni* —
 273 *Jobb lesz é* —
 274 *A' magam nem tudás csendes* —
 275 PKI: *gyötrődjön egefszen* —
 277 *De hát* — Előtte nincs elválasztó jel.
 279 *Óh nem* —

Közli: Juhász Géza

GÁLOS REZSŐ:

LEVÉLTÁRI ADATOK RÁDAY GEDEON DIÁKKORÁRÓL

Váczy Jánosnak hatvan évvel ezelőtt megjelent kis Ráday-életrajza még semmitsem szól a költő ifjúságáról.¹ Vas Margit, egy sikerültebb doktori értekezés szerzője, aki már jócskán használta a Ráday-levéltárnak Váczy előtt még ismeretlen anyagát, szintén nem terjeszkedik ki a diákévekre, hanem a ludányi udvarházból viszi Rádayt az odera-frankfurti egyetemre.² Pedig Ráday emléke megérdemli, hogy az irodalomtudomány teljesen megközelítse egyéniségét; nemcsak költői működéséért, hanem azért is, mert az irodalmi élet kezdeteit Pesten ő teremtette meg, ő támogatta, buzdította mind azokat a fiatalokat, sokszor gyerekmembereket, akik a haladó eszmék hordozói, harcosai, majd a reakció üldözöttjei lettek. Az irodalomtörténetnek ehhez a még teljesítetlen feladatához szolgáltatt néhány szerény, de nem érdektelen adalékot az alábbi közlemény, amely neveltetéséről közöl eddig nem ismert részleteket.

A Rádayaknak családi hagyományuk volt — és ebben a középnemesek között nem állnak egymagukban — gyermekeik nevelésének gondos előkészítése. Tudott dolog, hogy Ráday Gáspár, a nógrádi, utóbb pesti alispán Pál fiát, majdan II. Rákóczi Ferenc kancellárját és diplomatáját, a losonci iskolából elküldte Braxatoris (Bánóczy) Jánoshoz, aki a rahói várban nemesúrfiak nevelésén fáradozott. Mikor pedig Braxatoris egy év múlva meghalt, fia taníttatására több kiváló pedagógust hozott Losoncra, köztük Braxatoris tanítványát Missovitz Mihályt.³ Utána a német szó kedvéért Selmeceen és Körmöcbányán taníttatta. Ráday Pál, bizonyára a maga tanulságain is épülve, ugyanígy készült Gedeon neveltetésére. A jóhírű losonci iskolából⁴ Gedeont már tizennégyéves korában a pozsonyi gimnáziumba küldte, Bél Mátyás felügyelete alá, aki maga is a losonci iskola tanítványa volt. Bél Mátyás ekkorra már az általa nagyra fejlesztett gimnázium rektorságát a lelkészi állással váltotta föl és *Notitia Hungariae Novae* c., jóval utóbb megjelent könyvén dolgozott;

¹ Ráday Gedeon művei. Olcsó Könyvtár. Budapest, 1892.

² Vas Margit, *Ráday Gedeon élete és munkássága*. Budapest, 1932.

³ Ráday Pál önéletrajza. Négyesy László kiadása. Olcsó Könyvtár, 1889. 177. l. V. ö. még a temetésen tartott gyászbeszédekkel: *Párjához igaz és tökéletes szívek... gyögyulhatatlan sebe*, stb. 1733. A hat gyászbeszédnek teljes, egybekötött példánya megvan a Ráday-könyvtárban. — Ide vonatkozik még: Gorzó Gellért, *Ráday Pál*. Budapest, 1915.

⁴ A losonci iskola a sárospatakinak partikulája volt. Adatai, egyik főzvész pusztításai miatt, csak 1744-re nyulnak vissza. Jó hírére vall, hogy tanítványai közé sorolhatta Bél Mátyást, majd Hatvani Istvánt, Cornides Dánielt, stb.

erről és a két protestáns felekezett surlódásairól levelezett Ráday Pállal. Levelei lakonikus rövidségűek, de magvasak. Bél gondoskodott Gedeonnak megfelelő elhelyezéséről és állandó figyelemmel kísérte tanulmányait. Egy 1728. október 16-án kelt levelében így ír az apának:

Abiturientem Gedeonem nostrum litteris prosecutus primis quidem Spect. D. Vrae dum pro vino, dum missis f. 100 debitas ago gratias, daturus operam, ut genus tot benevolentiae, qualibuscunque officiis meis quam compensare. Sperabam equidem sine cessatione studia oratoria continuaturum Gedeonem; quod et utile sane fuisset; sed quum ita visu sit Sp. D. Vrae, nihil reluctor. An ad exteros cportune mitti queas, ambigi, tum, quod nondum solidato sit corpusculo, tum, quod maturiora in eo studia suscipienda peregrinatio deposcit. Verum ista in prudentissima Sp. D. Vrae dispositione posita sunt.⁵

E sorokból kitetszőleg, Gedeon 1727–28-ban Pozsonyban a poétikai osztályt végezte és apja már akkor a fiú tanulmányainak külföldi folytatására gondolt. Ezért két irányban kezdett levelezésbe. Az egyik, akihez fordult, Kármán András volt. Ez valószínűleg az ő költségén, vagy legalább támogatásával ekkoriban Utrechtban tanult. Tőle kért fölvilágosítást és véleményt a protestáns ifjak részére nyitvaálló külföldi egyetemekről s arról, hogy melyiket tartja Gedeon számára alkalmasnak. Kármán 1727. november 25-én válaszolt.⁶ Fölveti levelében ugyanazt az aggodalmat, amelyet már Bél Mátyás is megpendített: az ifjúnak zsenge korát, amelyben erkölcsileg is sok veszedelemnek lehet kitéve, s azt, hogy esetleg a „peregrinációnak” nem sok hasznát látja. Azért jó volna melléje egy kísérőt adni (morum et studiorum moderator). Ő maga ezt nem vállalhatja, mert a következő évben Németországba megy, hogy mindazt kipótolja, aminek tudásában a legtöbb hiányát érzi. Azután — ami az akadémiákat illeti — így folytatja:

Quatuor imprimis cogitanti occurrunt Academiae, quae ab id genus juvenibus Reformatis frequentari solent, Lugduni Batavorum, Francofurti ad Oderam, Halaë Magdeb. et Marburgum. Habent singulae suas sibi laudes, decus et ornamentum. Lugdunum commendat splendor Academiae, totius Belgii facile Principis, virorum in omni literatura excellentissimorum lumina, Juvenum Illustrium undique ab ipsa etiam Vienna concursus, frequentissimorum studiorum soliditas et quod primo loco dicendum erat, religionis puritas. Germanicae Academiae utiles esse possunt ad elimandum et perpolendum stylum Germanicum, addiscendamque linguam Gallicam, quod tamen posterius etiam Hollandia nihilo secius dabit. Habent suos etiam, ut mihi relatum est, Professores in omni genere studiorum celebres. Francofurti quidem in Jurisprudentia nunc primas tenet Heinecius. Marburgum Philosopho et Mathematico superbit Wolffio, Halaë Magd. satis etiam florent. In Germanicis tamen Academicis id incomodum, quoad peregrinos reperi, quod primum omnia fere studia atque ipsum etiam Jus civile lingua patriae doceantur, quod efficit, ut re ——— (szakadt) nisi is ea sit exercitatus. Professores, qui haud vulgari stylo uti solent, aegre per aliquod operis spatium intelligere possit; alterum est, quod paulo negligentiores, quam Hollandia, habeant professores, qui laudabili sane instituto, quotannis Discipulas sibi creditas ad finem perducere solent, Halaenses, jurene an injuria, ego non judicaverim, infames sunt, quod misticis suis speculationibus et nimio pietatis, ut dicitur, affectatae studio, Juvenes imprimis qui in Convictu illo Regio formantur, abstractos valde ad somnium commercio, atque ob id ad civile inter genus ineptos reddant. Verbo locum talem eligendum censeo ubi et studiis Filii Tui optime prospici, et religionis, in qua animus Adolescentis innutrit par est, potissima ratio haberi possit.⁷

⁵ (Megköszöni a bort és a küldött 100 forintot. Remélte ugyan, hogy Gedeon a retori tanulmányokat folytatni fogja, ami eléggé hasznos is lett volna, de nem száll szembe az apával. Ami azonban a külföldi tanulmányokat illeti, azok alkalmasságában kétkedik, mert a fiú testecskéje még nem erősödött meg és mert a peregrináció érettebb tudományokat követel.)

⁶ Ráday-levelet. II. csoport, 250. sz.

⁷ (Református ifjak részére leginkább négy egyetem jöhet számításba: a leydeni, az odera-frankfurti, a hallei és a marburgi. Levdent az akadémia nagy pompája ajánlja, minden tudományban kimagasló tudósai, a mindenünnen, még Bécsből is odaseregülő ifjúság, a komoly tudományosság és tiszta vallásosság. — A német egyetemek a nyelv tökéletesítése és kisimítása szempontjából hasznosak, s a franciái is el lehet sajátítani. Tanáraik, mint hallja, a tudományok minden ágában híresek. Frankfurtban a jogtudományok büszkesége Heinecius. Marburg a bölcsész és matematikus Wolffal büszkélkedik. Halleban is elegenden fénylenek. Alkalmatlan a német egyetemeken, hogy minden tudományt németül tanítsanak; hogy vannak hanyagabb professzorok, akik évenként nem adják elő az egész rájukbízott tudományt. Hallanak, joggal-e vagy jogtalanul, vallási szempontból nem jó a híre.) — U. ott, II. csoport, I. r. 242. sz.

Ráday Pál ezután valószínűleg megkérte Kármánt, hogy Németországból is tájékoztassa majd őt, látogasson el Halleba és Frankfurtba és személyes tapasztalatairól adjon számot. Hogy Kármán volt-e Halleban, nem tudjuk. Ráday Pál bizonyára nem huzódzott volna a híres evangélikus egyetemtől sem, hiszen Braxatoris, akinél egy esztendőig maga is nevelkedett, evangélikus volt. Ám az odera-parti Frankfurt sem azért vonzotta, mert ez volt Németországnak egyetlen református egyelege, hanem inkább egy személyes körülmény.

A másik, akinek Ráday ugyanakkor, mikor Kármán Andrásnak levelet írt, egy régi lekötözött embere volt, az odera-frankfurti egyetem nagyírú tanára, a londoni, cambridgei, oxfordi teológiát végzett Gyöngyösi Pál. Ez a hányatott életű ember, egykor derecskei, majd kassai lelkész volt. Kassán pár évvel azelőtt valami neki tulajdonított gúnyirat miatt halálra ítélték,⁸ de éppen Ráday Pál közbenjárására Bécs az ítéletet számkivételre könnyítette; tehát Rádaynak köszönhette, hogy a kivégeztetéstől megmenekült.⁹

Gyöngyösi persze nem kis örömmel fogadta egykori megmentőjének levelét s menten felelt is neki.¹⁰ Minket érdeklő részlete így szól:

Honoratissime Domine Fautor!

— — — Coeterum, si forte vertente anno magna spei vester dilectissimus Gideon, ut velleris, areae Academiae nostrae Wiadrinae, nos utraque manu expressurus Jud. 6 :38. hospitium nostrum auxerit, tunc supplebo. Interim: si quid istae fidelitatis meae viriculi sapiunt, Tibi, Vir amplissime, sapiunt, Tibi serviant; ut quem tot tuis meritis em . . . stí, cum Tuo Tibi jure possideas et vendicias.

Paulus Gyöngyössi

S. S. Th. Dr. et Prof. Ordinarius
in antiqua Academia Wiadrina.¹¹

Ráday levelét utóbb Kármán látogatása követte. Kármán megismerkedett Gyöngyösi családjával is és pár esztendő múlva megint ellátogatott Frankfurtba, hogy elhozza feleségül a híres professzor leányát, akit e szerint mint serdülő leánykát ismert meg: Gyöngyösi Abigélt. Ráday Pál pedig megnyugodhatott, hogy jó helyre küldi legidősebb, féltett gyermekét, megbízható felügyelet alá, ha Odera-Frankfurtba küldi.

Egyelőre azonban hallgatott Bél Mátyás szavára, annál inkább, mert Kármán is célozgatott levelében e kérdésre, s belátta, hogy a 14—15 éves fiút még korai volna külföldi főiskolára küldeni; visszaküldte Gedeont tanulmányai folytatására Pozsonyba. 1729 tavaszán egy új gondolat merül föl benne: azt akarja, hogy a fiú maradjon egy időre otthon, lássa a gazdaságot, ismerje meg a föladatait, földesúri jogait; ám ezúttal maga Gedeon kívánczik vissza Pozsonyba.

Doieo — írja március 20-án Bél Mátyás¹² — seiunctionem diuturniorem a Musis Gedeonis nostri. Interim ne sit quid male. Proderit eidem iura familiae suae optimo patre praeluce intropexisse. Iam quod redire gestiat, ipsi quidem gratulor, mihi gaudet maxime, cum videam, novam se mihi occasionem dedisse, bene de Sp. D. Vra merendi. Hospitium ei pristinum constans erit in posterum. Neque enim reperire potest commodius.

Hogy húsvét után csakugyan visszatért tanulmányaihoz, azt megint Bél Mátyás sorai-ból tudjuk, aki gondosan jelenti az apának április 17-én:¹³

Rediit bono omine Gedeon noster, quem pro more meo accepi, daboque operam, ne quisquam in eo curando intermiffatur.

Az esztendőt tehát — a retorikai évet — elvégezte, 1729/30-ra azonban, úgy látszik Ráday mégis otthon tartotta, hogy a gazdálkodásba bevezesse. Immár mindkét tervét megvalósíthatta. Az év bizonyára testileg is megerősítette a serdülő fiút s a külföldi útra is

⁸ V. ö. Szinyei, Magyar Írók. IV. k. 65. hasáb. — Révész Kálmán, Gyöngyösi Pál. — Paikoss-Endre, A kassai helv. hitv. egyház megalakulásának története. 1880.

⁹ Bárczay Lászlónak Kassán, 1724. február 23-án kelt levele sógorához, Ráday Pálhoz. Ráday-levelettár. II. cs. 4. r. 215. sz.

¹⁰ Gyöngyösi levele Ráday Pálhoz, 1727. október 28. U. o. II. cs. 241. sz.

¹¹ (Az év fordulatával várja Gedeont Odera-Frankfurtba. Mindig hűséggel gondol reá és érdemeire.)

¹² Ráday-lt. II. cs. 251. sz. — Sajnálja, hogy Gedeon hosszabb időre elszakad a tudományoktól. Hasznára lesz, ha betekinthez a család jogaiba; de hogy vissza akar jönni, gratulál neki; régi szállásá-állandóan meglesz ezután is. Jobbat nem találni.

¹³ U. ott, II. cs. 253. sz.

előkészülhetett. Ez utóbbinak híre ment és Sárospatak, amelynek Ráday egyik kurátora volt, küssé meg is sértődött rajta, hogy nem hozzájuk küldi — legalább egy évre — a fiát. A tudós Csécsi János, — az ifjabbik — akinek 1716 óta Fülekivel dúló harcaiban Ráday gyakran volt támasza¹⁴ — noha maga is három esztendő telttől külföldi egyetemeken — veti föl a kérdést 1730. május 22-én írt levelében:¹⁵

— — — Folyton emlegetem és bizony fájlalom, hogy Kegyelmed szép emlékezésű Fiának, Ráday Gedeonnak én csak a hírét hallom, és mind én, mind a Collegium hijjába várjuk ide... Itélném igen helyesnek lenni, ha csak esztendeig is a Theológiában és más felső szentírásokban, ha itt is experiálom és én is Kd. hozzám és a Collegiumhoz való meritumit körülötte való forgolódással renumerálhatnám.¹⁶

Már akkor a frankfurti útra folyt a készülődés. Ráday Pálnak az udvarnál is nagy tekintélye volt, az engedélyt és útlevelet megszereznie nem volt nehéz. Most már inkább csak arról volt szó, hogy a 17 éves, félig még gyermekifjú mellé kellene-e kísérőt adni, aki vele marad, neveli és irányítja, ellenőrzi őt, levelekben gondosan beszámol a szülőknek a fiú haladásáról. Az említett doktori értekezés tudja is az így kiválasztott „mentor” nevét, egy bizonyos Mányokiét, akinek azonban „nem maradt fenn jelentése.”¹⁷ Lehetne ez Mányoki Sámuelnek, a tótfalusi ref. papnak a fia, Márton. De valószínűbbnek látom azt a föltevésemet, hogy Ráday nem keresett fia mellé mentort, hiszen ott voltak Gyöngyösiék és ott volt a frankfurti református pap, akihez fordulhatott, s mint látjuk majd, fordult is. Ellenben útitárs kellett a Bécsen át, most először külföldre készülő fiúnak. Talán nem merész az a gondolatom, hogy ezt az útitársat Ráday a Németországba éppen visszakészülő Mányoki Ádámban találta meg. A híres drezdai udvari festő Ráday Pálnak régi ismerőse lehetett. Aligha Rákóczi táborából, mint Lázár Béla gondolja.¹⁸ Mikor Mányoki még a fejedelem udvari festője volt (1707—1708) s a fejedelmet első ízben festette, Ráday Lengyel-, illetőleg Svédországban járt diplomáciai küldetésben, s közben csak a trencsényi ütközetben vett részt, ahol Mányoki aligha volt jelen.¹⁹ Mikor pedig 1713-ban Mányokit a fejedelem Danzigba hívatta (ekkor készült legismertebb képe²⁰), Ráday már nem volt a fejedelem hívei között. Futólag azért 1708-ban találkozhattak; de ismerhették egymást régebről is. Mányoki a Nógráddal szomszédos Szokolya község református papjának volt a Rádaynál négy évvel idősebb fia. Adatszerűen csak annyi bizonyos, hogy mikor most családjához 1724-ben hazajött, „legelsőbb a Ráday-családot festette.”²¹ Lázár szerint Pált és a feleségét, meg Eszter leányukat, aki utóbb Teleki László felesége lett. E képek ma is megvannak. Azt hiszem azonban, nemcsak Esztert, hanem mindahárom Ráday-gyereket megörököltette. Gedeon képéről Kazinczy is tud: „(Ráday) úgy beszélt, mondja, hogy a szemének színe éltés napjaiban nem az volt, ami gyermekkorában, mert Mányokinak a festésén, mely Pécelen függ, más színű, pedig Mányoki felől nem lehet fölteni, hogy abba megtévedt volna.”²² Mányoki éppen akkoriban volt Rádayéknál, mikor Gedeon külföldi tanulásáról kezdtek beszélgetni. Tehát már itt szó eshetett arról, hogy a fiút magával viszi. 1730-ban még Pozsonyban Jeszenák Pál képét festi, ősszel együtt indulhattak útnak.

Gedeon odera-frankfurti éveiből néhány adat eddig is ismeretes volt. Tudtuk, hogy közel három évet töltött ott, ellátogatott Boroszlóba²³ és volt idő, hogy — 1731. júliusától októberéig — hónapokat töltött Berlinben.²⁴ Ilyenkor az ottani udvari lelkész, Jablonszky Dániel Ernő vendége volt, ennek fia pedig,²⁵ Pál Ernő, valószínűleg tanuló társa a frankfurti egyetemen. (Hozzá utaltatta Ráday Pál a Gedeon ellátására szükséges összegeket is, 6

¹⁴ Horváth Cyrill, *Adalékok Ifj. Csécsi János életéhez*. IK. 1907. 18—21. l.

¹⁵ Ráday-lt. II. cs. 281. sz. A levélen Tseetsi-nek írja magát.

¹⁶ Mikor Ráday Pál utóbb a kisebbik fiát, Pált 1731-ben Györré akarja küldeni, hasonlóan sérelmesnek tartja magára nézve a losonci iskola, de — közelebbi viszonyuknál fogva — sokkal erélyesebben fordul Rádayhoz: „Eklézsiánknak — írja neki Miskolczy Sz. János — egész országszerte nagy gyaláztatásra szolgál, valahová elmegyen híre, hogy az úr szerelmes fiát... idegen iskolába kívánta küldeni — neveltség tárgyává tétettünk a szomszéd atyafiaknál.” U. o. II. cs. 4. r. 377. sz.

¹⁷ Vas M. id. m. 7. l.

¹⁸ Lázár Béla, *Mányoki Ádám élete és művészete*. Budapest, 1933. 52. l.

¹⁹ Ráday Pál önéletrajza. Id. h. 180. l.

²⁰ Lázár id. m. 17. l.

²¹ U. ott, 52. l.

²² Magyar Pantheon. Abafi-kiad. 14. l.

²³ Vas Margit id. dolgozata 7. l. közöl részletet egy Boroszlóban, 1731. május 29-én édesanyjához írt leveléből.

²⁴ Gorzó Gellért id. munkája, 15. l. hivatkozik Ráday Pálnak fiához 1731. augusztus 8-án Berlinbe címzett levelére és Gedeonnak az apjához ugyanonnan 1731. október 10-én kelt levelére.

²⁵ V. o. Jablonski Pál Ernőnek Ráday Gedeonhoz 1734. március 1-én Frankfurthból írt levelével. Ráday-lt. II. cs. 493/d. sz.

továbbította Gyöngyösinek.²⁶) Gedeon nemcsak sok könyvet vett, hanem, úglátszik, bőven költött, mert apja ekkor is és utóbb 1732-ben figyelmezteti, hogy „szépen bány a pénzdeddel és haszontalanságokra ne kölesed.”²⁷ Mégis, hazautazásakor 400 tallérral tartozott Gyöngyösi Pálnak és ezt az összeget Jablonszky útján 1734. februárjában küldi meg neki.²⁸ — Sok jó órát tölthetett a frankfurti ref. papnál (pastor seniornál) Causse Jánosnál, mert még 1737-ben is megemlékezik róla hegyaljai terméséből:

Die 25. Januarii Currentis — írja neki Causse — qui dies mihi sacer erit, (!) pretiosissimum vinum, Thokaiensis quavis nectare suavioris vadiculum grato ac laeto accipi animo.²⁹

Legtöbb szál azonban Gyöngyösiékhez fűzi. Mikor Gyöngyösi Pál még 1732. nyarán vagy ősz elején hazajön látogatóba, Rádayéknak is szívesen látott vendége. Visszaérkezése után Gyöngyösi Pál levélben köszöni meg előzékenységüket; levele 1732. december 1-én kelt.³⁰

Jámbor feleségem sok törődési, költségi, utazási után 16. Novembris hozzánk érkezett békességben, de feбри catharrali afflicta, in hunc usque diem. Az Tek. Urfinak küldött hordó borokat azon pecsét alatt az Tek. Urnak, intacte et intemperate megadta, és amit az impensákra rendelt költségben, szoros provisióval, megtarthatott, t. i. négy tallérokat is adminisztrálta. Sokáig lett utazása szegény feleségemnek az álnok Formánosoknak hiteltelensége miatt, de dicsőség a jó Istennek, hogy ha későre is, mindazáltal békével megjött. Itélem, hogy Ráday Gedeon Uram a Tekintetes Urat és a Teként. Asszonyt maga dolgairól genuine tudósította, azért nem véltem szükségnek, hogy én a Tek. Urnak és Asszonnak azokról írjek.

A szegény Társam nagy örömmel beszélte, hogy a Tek. Ur és Tek. Asszony ötet melly kedvessen látta és vele beszélgetett. A Jehova Isten álgya meg Kglteket hozzánk való tiszta indulatu tökellertes szeretetiért.

(A továbbiakban a kassai ref. egyház ügyét ajánlja Ráday figyelmébe.)

Gedeon, mint említettem, már Berlinben és Frankfurthban megkezdte a könyvek vásárlását, amelyekkel az apja által gyűjteni kezdett könyvtárt gyarapította és a maga nagy gyűjteményének alapját mevetette. Ez, az apjától belénevelt, Bél Mátyásnál még fokozódott és utóbb, az apja által is pártfogolt Bod Péter ismeretségével tetőpontra jutott szenvedélye hozta mind közelebb az irodalomhoz és juttatta utóbb ahhoz a csöndben vezető, irányító szerephez, amelyet legnagyobb érdemének tartunk.

BENDA KÁLMÁN:

HAJNÓCZY JÓZSEF SZÉLJEGYZETEI EGY NEVELÉSÜGYI TÖRVÉNYTERVEZETRE

1792. ősz

A magyar jakobinus perben 1795. május 20-án felségsértésért és hűtlenségért kivégzett Hajnóczy József, a polgári forradalom megvalósítására létesült „Szabadság és Egyenlőség Társasága” egyik igazgatójának¹ iratai közt egy keltezetlen nevelésügyi javaslat másolatát őrzik. (Jelzete: Orsz. Széchényi Könyvtár kézirattára. Fol. Lat. 3675. 1—11. fol.)

²⁶ U. ott, 493/c. sz.

²⁷ Gorzó Gellért id. m. és h.

²⁸ Gyöngyösi Pál ekkor értesíti Jablonszky Dánielt, hogy a 400 tallért megkapta s megküldi neki Ráday Gedeonnak annakidején sk. kiállított nyugtáját. Ráday-lt. II. cs. 493/c. sz.

²⁹ Causse János Rádaynak 1736. október 25-iki levelére írt válaszából. U. o. II. cs. 503. sz. —

A f. é. január 25-én, amely nap nekem szent lesz, hálás és vidám lélekkel megkaptam a legértékesebb bort, a hordócska, nektárnál is edesebb tokajit! — Megjegyzem, hogy a Rádayoknak a Hegyalján szőlőjük volt.

³⁰ U. ott, II. cs. 4. r. 453. sz.

¹ Hajnóczy József személyére és a jakobinus mozgalomban való szerepére lásd Benda Kálmán, *A magyar jakobinusok iratai* eddig megjelent II. és III. kötetét (Bp., 1952), továbbá Bónis György sajtó alatt lévő életrajzát. Itt köszönöm Bónis György professzornak, hogy az itt közölt Hajnóczy-kéziratra figyelmet felhívta.